

Rutar, Václav

Geneze pojmů, muzeálie, muzealita a muzealizace na stránkách Muzeologických sešitů v letech 1969-1986

Museologica Brunensia. 2012, vol. 1, iss. 1 (Podzim 2012), pp. 6-13

ISSN 1805-4722 (print); ISSN 2464-5362 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131349>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Muzeologické sešity vycházely v Brně pod patronací Moravského (zemského) muzea či Univerzity J. E. Purkyně v letech 1969-1986 a při zpětném pohledu se pro dějiny tuzemské teoretické muzeologie jeví jako základní a nenahraditelné. Na stránkách Muzeologických sešitů byla kromě jiného rozpracovávána teorie mladého oboru, příznačně pro tzv. „brněnskou muzeologickou školu“ zakotvená v termínech muzeálie, muzealita a muzealizace, které byly ve sledovaném období stále precizovány.

Muzeologické sešity, vycházející v Brně v letech 1969-1986, jsou dnes považovány za základní zdroj ke studiu vývoje tuzemské muzeologické teorie. Na stránkách periodika se postupně precizovalo pojetí muzeologie tzv. „brněnské muzeologické školy“, opírající se o trojici termínů muzeálie, muzealita a muzealizace, které během své existence Muzeologické sešity de facto kodifikovaly.

Museology Journals were published under the auspices of the Moravian Museum or University of J. E. Purkyně in the period of 1969 - 1986, and when looking back, museology seems to be principal and irreplaceable for our theoretical museology. Besides others, the theory of a young field was elaborated, typically for so the called "Brno Museology School" embodied in terms such as museum item, museality, and musealisation, which were in the monitored period perfected.

Museology Journals, published in Brno in the period of 1969 - 1986, are now considered a basic resource for studies of domestic museology theory development. The concept of museology of the "Brno Museology School" was being elaborated there, being based on a triplet of terms: museum item, museality, and musealisation, which were codified by the Museology Journals codified.

Václav Rutar

Geneze pojmů muzeálie, muzealita a muzealizace

na stránkách Muzeologických sešitů v letech 1969 – 1986

Muzeologické sešity chtějí:

- uvádět články k zásadním otázkám dnešní muzeologie,
- aplikovat obecnou problematiku na konkrétní muzeologickou praxi,
- soustřeďovat příspěvky o historii našeho muzejnictví a jednotlivých muzejních ústavů,
- věnovat pozornost diskusi o aktuálních odborných i organizačních otázkách,
- publikovat recenze na domácí i zahraniční literaturu a kritiky nových expozic a výstav,
- shromažďovat informace o všech oblastech muzejní činnosti.

S těmito slovy bylo odborné veřejnosti v roce 1969 předloženo první číslo nového muzeologického zaměřeného neperiodického sborníku s názvem Muzeologické sešity. Provázanost periodika s v té době teprve krátce působící samostatnou katedrou muzeologie při brněnské Univerzitě J. E. Purkyně (od r. 1963) se odrazila i ve snaze o teoretičtější zaměření publikovaných článků – rozdíl mezi Muzeologickými sešity a již etablovaným specializovaným časopisem Muzejní a vlastivědná práce si všiml např. Špět, když napsal, že „ve srovnání s MVP, která si zachovala ráz živého bulletinu pohotově glosujícího aktuální muzejní dění a přinášejícího i informace pro kronikáře atd., omezovaly se Muzeologické sešity převážně jen na teoretické stati, ev. recenze výstav a knih, do značné míry práce učitelů a absolventů katedry, popř. muzeologů zahraničních“¹. Špětova snad poněkud kriticky znějící slova do jisté míry opravdu

vystihovala podobu nového časopisu, ovšem zároveň přiznávala, že se zde objevilo periodikum, poprvé na vysoké úrovni reagující na dění v teorii oboru muzeologie.

Teoretické zaměření většiny hlavních článků, publikovaných v Muzeologických sešitech, bylo dáno především charakterem nového časopisu coby publikační platformy pro šíření výsledků teoretického úsilí brněnské katedry muzeologie – ucelený teoretický systém formujícího se oboru muzeologie vznikl v Brně především díky neúnavné vědecké činnosti Zbyňka Z. Stránského. Muzeologické sešity, přinášející zásadní statě jeho, ale i dalších významných postav české, slovenské a nově ve větší míře i zahraniční muzeologie, důstojně reprezentovaly tehdejší československou muzeologii i v mezinárodním měřítku.²

¹ Jiří Špět, Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSSR, Praha 1988, p. 203.

² Evžen Schneider, Specifické vzdělávání muzejních pracovníků, Muzeologické sešity, Supplementum (3), (1985), Brno, pp. 85-130.

Během osmnácti let (1969 – 1986) se na stránkách třinácti čísel Muzeologických sešitů (deseti sborníků, číselovaných I-X a tří Supplement s označením 1-3) podařilo rozpracovat množství otázek, představit mnohdy výrazně se lišící přístupy k muzeologickým problémům, zrecenzovat velký počet výstav a literatury a podnítit mnohé diskuse. Tématem tohoto článku však není celková analýza přínosu periodika k vývoji mladého oboru. Pozornost je obrácena k pouhé trojici pojmů – muzeálie, muzealita a muzealizace – které mohou být dle mého soudu považovány za nosné pro pojetí muzeologie v té podobě, v jaké bylo rozpracováno na brněnské muzeologické katedře právě ve sledovaných letech. Postupně zavádění těchto termínů do muzeologického diskurzu (pravda, na stránkách Muzeologických sešitů s jistým zpožděním), rozdílná míra akceptování nových pojmů v pracích jednotlivých muzeologů a také proměňování jejich chápání s postupným rozvojem teorie oboru – sledování těchto aspektů tvoří jádro příspěvku.

I. Muzeálie

Pojem muzeálie je ze tří sledovaných pojmů nejstarší a proto se s ním na stránkách Muzeologických sešitů setkáváme již od prvního čísla. Do muzeologie zavedl pojem Z. Z. Stránský již v polovině 60. let³ a přispěl tak k diskusím o charakteru sbírkových předmětů, která v té době probíhala v domácích odborných časopisech⁴. Stránskému se stal termín muzeálie jedním ze základních kamenů jeho nové teoretické koncepce oboru, kterou poprvé shrnul v *Úvodu do muzeologie* z roku 1972. Pojem muzeálie zde prosazuje jako označení takových předmětů, které prokazatelně nesou znaky muzeality – k potvrzení těchto znaků ale dochází až vlastním poznáním a prověřením této stránky a je tedy možno odlišit sbírkový předmět od muzeálie.⁵

O zavedení pojmu již před rokem 1969 se můžeme přesvědčit vskutku již v prvním čísle Muzeologických sešitů. Oproti vágně používaným pojmům „sbírkový předmět“, „sbírkové fondy“, „hmotné pramenné fondy“ atp. v jednotlivých článcích sborníku se zdalší rozbor a srovnání pojetí Neustupného

a Stránského z pera Bronislavy Gabrielové jeví jako výrazný posun kupředu. Autorka ve svém příspěvku podrobuje kritice určité části tehdy nové a dodnes významné publikace Jiřího Neustupného Muzeum a věda a nevyhýbá se ani jeho diskutabilnímu pojmání muzejních předmětů. Neustupný je chápe jako pramenné základy k jednotlivým vědeckým úkolům a u těchto „dokladů, pramenů“ připouští i kopie. Sbírkový fond by pak měl tvořit soubor všech pramenů, získaných při tematických výzkumech. Do určitého protikladu staví Gabrielová chápání muzejního předmětu Stránským – „dokumentu“ s širším informačním obsahem a kulturní hodnotou, reprezentanta, vytypovaného podle muzeologií určených kritérií. K otázce těchto kritérií se na jiném místě opět přidržuje Stránského a píše: „ne každý předmět nese znaky muzeálnosti, ...jen určité předměty lze pojímat jako tzv. muzeálie (muzejní předměty). A právě v selekci těchto muzeálií je gnoseologická úloha muzeologie a její předmět.“⁶

Nelze si nevsimnout, že Gabrielová přes zjevné sympatie k pojetí Stránského umísťuje do závorek za termín muzeálie ještě vysvětlující spojení „muzejní předměty“. V článku, věnovaném kromě jiného problematice definice muzea, postupuje podobně i Svatava Ondráčková – pojem muzeálie je pro ni novějším výrazem pro „sbírkový předmět“⁷. Oba příklady byly v dané době asi nutné vzhledem k novosti zaváděného termínu, zároveň však pouze zařadily muzeálii do plejády označení a terminologické nejasnosti v této oblasti ještě poněkud prohloubily. V několika následujících číslech Muzeologických sešitů tak můžeme sledovat diskuse o různých problémech s bohužel nejasným užíváním rozdílných pojmů, s absencí důkladnější analýzy pojmu muzeálie, resp. muzejní sbírkový předmět.

V druhém čísle z roku 1970 se setkáváme s termínem muzeálie jen v Jurajově recenzi slovenské *Praktické příručky pro potreby muzejníků* z roku 1968 – autor pojmu užívá správně, využívá jej místo složitějšího spojení „muzejní sbírkový předmět“ a porozumění článku se nikterak neshazuje.⁸ Za připomenutí jistě stojí i pokračující kritika Neustupného z pozic brněnské muzeologické školy – jeho nerozlišování mezi pojmy pramen a dokument a rezignace na vytváření tzv. „sbírkového modelu

skutečnosti“ vede k hromadění množství sbírkových materiálů (pro vědecký výzkum však nezbytných!), které do muzea nepatří a nezhodnocují dále jeho sbírky. Dokumentační sbírkový fond (tedy samotné muzeálie) by měl být evidován odděleně od tohoto materiálu pro příležitostné využití, který se neuchovává pro potřebu příštích generací a lze jej po využití i vyřadit.⁹

V roce 1971 v Muzeologických sešitech není pojmu muzeálie vůbec používáno. Překvapí to zejména při čtení příspěvku Josefa Beneše ke vztahu českých muzeí a galerií – přestože autor bere ve svých pozdějších pracích již termín muzeálie na zřetel, zde si jím nepomáhá – jeho jinak důkladná analýza pracovních prostředků muzeí a galerií (označuje je jako „sbírkové předměty“, „dokumenty historické hodnoty“, ale např. i „doklady určité kulturní úrovně“), tak ke dřívě započatým diskusím nepřispívá.¹⁰

Roku 1972 vychází kromě čtvrtých Muzeologických sešitů též již zmiňovaný studijní text Z. Z. Stránského *Úvod do muzeologie*, kde je čtenářům předložena nová teoretická koncepce jako celek (soustava obecné muzeologie je dělena na teorii selekce, tezaurace a komunikace). Stránský zde již jako se stěžejními pracuje s pojmy muzealita a muzeálie, definuje je a v rámci publikace využívá. Je tak trochu překvapivé, že v článku, uveřejněném v Muzeologických sešitech a věnovaném aktivní muzejní dokumentaci, tentýž autor termín nevyužívá. Stránský sleduje vztah muzeologie a dokumentačních a informačních věd a rozdílné využívání pojmu dokument a poznamenává, že „dokument je ...dnes chápán jako 'materiální jednotka nositele dokumentačních dat'. Sám tento nositel však již současnou dokumentační a informační vědu nezajímá. Do sféry jejich zájmů nespadá také otázka autentičnosti nositele ani otázka adekvátnosti dokumentů k dokumentované skutečnosti“¹¹. Na dalších stránkách rozebírá otázku existence objektivních kritérií pro shromažďování sbírek, vrací se ke vztahu termínů dokument a pramen – ale i zde píše výhradně o „muzejních sbírkových předmětech“. Nově otvírá za užití zmiňované terminologie Stránský i problém posuzování relevance nehmotných předmětů pro muzejní sféru, který je řešen dodnes – „adekvátním doložením skutečnosti nemůže být pouze trojrozměrný muzejní sbírkový předmět, ale naopak všechny dostupné

³ Zbyněk Z. Stránský, 'Předmět muzeologie', in: Z. Z. Stránský, ed., *Sborník materiálů prvního muzeologického symposia, Brno 1965*, Brno 1966, pp. 30-33. Viz také Zbyněk Z. Stránský, 'Specializácia muzeí z hľadiska vývinu vedy', *Múzeum*, 1968, No. 1, p. 25.

⁴ Václav Vlček, 'Příspěvek k objasnění pojmu „sbírkový předmět“', *Muzejní a vlastivědná práce*, 1966, No. 1, pp. 41-45. Josef Beneš, 'Příspěvek k diskusi o muzejním sbírkovém předmětu', *ČNM hist.*, 1967, No. 2, pp. 95-100.

⁵ Zbyněk Z. Stránský, *Úvod do muzeologie*, Brno, 1972, p. 80.

⁶ Bronislava Gabrielová, 'Vědecká práce v muzeích', *Muzeologické sešity*, 1969, No. I, pp. 46-50.

⁷ Svatava Ondráčková, 'Vědecká organizace muzejnictví', *Muzeologické sešity*, 1969, No. I, pp. 51-53.

⁸ S. Juraj, 'Vademecum slovenského muzejníka', *Muzeologické sešity*, 1970, No. II, pp. 66-67.

⁹ P. Řepa, 'K pojetí deskripce muzejních předmětů v práci Jiřího Neustupného', *Muzeologické sešity*, 1970, No. II, pp. 36-38.

¹⁰ Josef Beneš, 'Základní úvaha o vztahu českých muzeí a galerií', *Muzeologické sešity*, 1971, No. III, p. 35.

¹¹ Zbyněk Z. Stránský, 'Aktivní muzejní dokumentace', *Muzeologické sešity*, 1972, No. IV, p. 8.

¹² Idem, p. 9

formy fixace dynamiky skutečnosti“³³ Pojmu muzeálie se tak přidržuje v tomto čísle pouze Vilém Hank v recenzi německého svazku *Das Museum der Zukunft*, vydaného v roce 1970. Rozebíraná kniha přináší příspěvky předních nejen německých muzejních a kulturních pracovníků – Hank roztrhává jejich názory do jednotlivých kapitol a jednu nazývá „Muzeálie jako pramen poznání a zážitku“. Přestože sledování příspěvatele (Banach, Seiler, Hohl, Esser či Schmid) pravděpodobně sami termín muzeálie neuvádějí, Hank s ním operuje (článek je psán německy, s pojmem se zde setkáváme ve formě „die Musealia“) téměř vždy, kdy je možno využít i obecnější spojení „muzejní předmět“.³⁴

V pátém čísle Muzeologických sešitů se konečně objevuje první hlubší analýza pojmu muzeálie (jak je uvedeno níže, samotný termín však zatím není s jistotou používán) – autorem je dle očekávání Z. Z. Stránský, který v obsáhlém pojednání předkládá své teze k metodologickým otázkám dokumentace současnosti. Specifičnost muzeologické dokumentace vidí Stránský především v dokumentování smyslově konkrétní reality – muzeologii jde o poznání věci, která sama je primárním dokumentem, svědectvím, autentickým informačním zdrojem. Do sféry muzejní patří naturfakty a artefakty, mentefakty náležejí do oblasti dokumentace rozumově abstraktního a tím oborům jako je informatika, archivnictví a knihovnictví. Pro poznávací intenci muzeologie je nejdůležitější moment dokladovosti neboli „moment autentického svědectví ontologického bytí“.³⁵ Muzeologická dokumentace je stavěna na selekci, věc je z původních existenčních vztahů dána do nových, umělých vztahů dokumentačních. Ty jsou u tohoto druhu dokumentace podmíněny aspektem muzeality, specifické dokladové hodnoty. Jedna ze Stránského tezí je věnována i vztahu muzeologické dokumentace s vědeckými disciplinami. Opět zde naráží na dichotomii pramen versus dokument a problém tentokrát řeší tvrzením, že „pramen poznání angažovaných vědních disciplin je věcně totožný s muzejním dokumentem (muzeálií). Ne však každý pramen vědeckých disciplin je muzejním sbírkovým předmětem (dokumentem). Ovšem každý muzejní dokument je pramenem, a to ne jen pro jednu disciplínu, ale všechny potenciálně“.³⁶ Citovaná pasáž je srozumitelná, zároveň však ukazuje, že ani autor, který pojem muzeálie zavedl, si není jeho jednoznačnosti resp. dostatečnosti úplně jist a nabízí v pouhých třech (!) větách hned čtyři možná označení téhož (muzejní dokument-muzeálie-muzejní sbírkový předmět-dokument). Nicméně

nabídnuté teze k dokumentaci současnosti opět rozpracovávají aktuální teoretické otázky a posouvají brněnské pojetí vpřed.

Dokumentace současnosti zůstala hlavním tématem muzeologických diskusí i v následujících dvou letech a tato problematika je tak probírána z různých pohledů i v šestých Muzeologických sešitech z roku 1976. Jako přínosný se jeví zejména článek Jiřiny Telcové, ve kterém jsou naznačeny některé možné přístupy k nehmotné povaze některých sbírkových předmětů – autorka zmiňuje zvukové záznamy hereckých projevů ve fonotékách, připomíná již Kováčem rozpracovanou otázku audiovizuálních sbírek v soustavě literárních dokumentů. Pojmu muzeálie není užíváno – pro oblast nehmotného dědictví tak zůstává bez aplikace.³⁷ V oddílu „Historie“ se v tomto čísle setkáváme i s obsáhlým příspěvkem Wilhelma Ennenbacha k postavě jednoho z prvních muzejních teoretiků, Johanna Daniela Majora. Článek zaujme detailním rozбором díla tohoto učence, ale z hlediska terminologického i samozřejmým používáním pojmu muzeálie.³⁸ Ennenbach plně přijímá mezi své vyjadřovací prostředky nová označení, ražená především Stránským a dokazuje to i ve svých aforismech, uveřejněných jako příloha následujících Muzeologických sešitů. Muzeálie je Ennenbachovi ústředním pojmem v muzejní teorii – souborem praktické činnosti, označované jako muzealizace, dochází k posílení muzeality předmětů a tím jejich významové proměně, vzniku muzeálií. Autor v aforismech nepřináší hluboké analýzy (díky zvolené literární formě to ani není možné), zhuštěné teze jsou zamýšleny jako spouštěcí moment dalších diskusí.³⁹ Konkrétních reakcí na aforismy se sice na stránkách periodika nedočkáme, avšak některé příspěvky z osmdesátých let se vztahu nových termínů mezi sebou dotýkají. Přínosem přílohy je i její mnohojazyčnost – aforismy jsou uvedeny v češtině, ruštině, angličtině, francouzštině a němčině. Termín muzeálie je uváděn jednoznačně pouze v češtině a němčině, v ostatních jazycích je nahrazován složitějším opisem (muzejní předmět, museal objects resp. objet de musée). V období rodících se prací v oblasti terminologických muzeologických slovníků je to však ještě vcelku pochopitelné.

Terminologické slovníky jsou celou velkou kapitolou v práci na konstituování vědního oboru muzeologie – vývoj definice sledovaných pojmů jen v této oblasti by vydal na samostatný

příspěvek. Postačí snad jen zmínit, že terminologickému úsilí byl alespoň zčásti i v Muzeologických sešitech věnován ne jeden příspěvek.⁴⁰

Na konci 70. let se v Muzeologických sešitech objevuje též článek další významné teoretičky muzeologie, Věry Schubertové. Autorka se věnuje teorii muzejní selekce, nezapře vliv brněnské školy a přijímá též její terminologii. Při rozboru vlastností muzejního sbírkového předmětu cituje mnohé autory, sama se však ve svém vymezení přidržuje Stránského, když píše: „Muzejní sbírkový předmět je ...muzeálií potenciálně a stává se jí aktuálně v procesu zjišťování muzeality a vybírání jejich nositelů. Pro muzeálii je podstatné, že je to autentický, původní zdroj informací.“⁴¹ Schubertová srozumitelně formuluje též své stanovisko k problematické otázce hmotnosti nositele muzeality, muzeálie. V případě fotografií, filmů, magnetofonových záznamů a modelů rozlišuje mezi dokumentem prvního až x...řádu a v systému tezauru jim nepřiděluje stejné postavení.⁴² Příspěvek z pera Tibora Dítěte, umístěný v „sešitech“ hned za článkem Schubertové přináší sice pokus o aplikaci brněnského pojetí muzeologie na konkrétní případ, je třeba však konstatovat, že autor není příliš důsledný – absentuje zejména poukaz na rozdílné vyznění termínů muzejní sbírkový předmět a muzeálie či již možnou nehmotnou povahu muzeálie. Dítě oba termíny používá pro totéž a zjednodušeně uvádí, že „muzeologickou hodnotu muzealitu ...určují duchovné hodnoty (informácie), ktorých primárnym, nezastupiteľným zdrojom, nositeľom je múzejný sbírkový předmět (materiálna hodnota) – muzeália“.⁴³

Podobně jako Dítě ztotožňuje oba pojmy i Beneš, který neakceptuje hlubší analýzy vlastností muzeálie (např. z pera Schubertové) a píše o tomto termínu pouze jako o stručném označení muzejního sbírkového předmětu. Vymezuje jej pro potřeby příspěvku jako oborově příslušný pracovní prostředek, jímž se muzejnictví odlišuje od archivnictví a knihovnictví. Beneš pracuje s pojmy muzeálie a muzealita, ale opět dokazuje, že při výkladu vlastního pojetí se bez nich snaží obejít.⁴⁴ Šuleř dokonce při svém teoretickém zkoumání pojmu muzealita připomíná některé nejasnosti chápání tohoto označení Benešem⁴⁵ a totéž by bylo možné dle mého soudu učinit i v případě muzeálie.

³³ Vilém Hank, 'Herostatos – oder das Museum der Zukunft?', *Muzeologické sešity*, 1972, No. IV, pp. 90-102.

³⁴ Zbyněk Z. Stránský, 'Metodologické otázky současnosti', *Muzeologické sešity*, No. V, p. 17.

³⁵ Idem, p. 23

³⁶ Jiřina Telcová, 'K dokumentaci současnosti v muzeích uměnovědného typu', *Muzeologické sešity*, 1976, No. VI, pp. 22-23.

³⁷ Wilhelm Ennenbach, 'Der Arzt und Polyhistor Johann Daniel Major als Museologe', *Muzeologické sešity*, 1976, No. VI, pp. 99, 101.

³⁸ Wilhelm Ennenbach, 'Aphorismen zur Museologie', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, pp. 1-7, příloha.

³⁹ Zbyněk Z. Stránský, 'Postavení a úloha muzeologie v systému věd', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VI, p. 5. Především však Oskar Brůža – Zbyněk Z. Stránský, 'Zrod muzejní terminologie', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, pp. 137-172.

⁴⁰ Věra Schubertová, 'K aktuálním otázkám teorie muzejní selekce', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, p. 39.

⁴¹ Idem, pp. 39-40

⁴² Tibor Dítě, 'Vývoj zbierkového fondu militárií mestského múzea v Bratislave', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, p. 51.

⁴³ Josef Beneš, 'K ujasnění předmětu muzeologie', *Muzeologické sešity*, 1981, No. VIII, p. 134.

⁴⁴ Petr Šuleř, 'Muzealita – vlastnost, stav či funkce', *Muzeologické sešity*, 1981, No. VIII, p. 141.

Deváté číslo Muzeologických sešitů z roku 1983 je věnováno zejména odpovědím předních muzeologů na anketní otázky, pátrající po postavení muzeologie ve vědeckém světě. Sborník příspěvků je pak dále doplněn několika kratšími články. Ennenbach znovu utvrzuje čtenáře ve své téměř bezvýhradné akceptaci Stránského. Mírně odlišně rozpracovává dělení věcí, muzeálií – naturfakty nazývá fysiofakty a dělí je dále na anorganické a organické, artefakty a mentefakty (např. obrazové a zvukové nosiče) včleňuje pod označení antropofakty. Vznik muzeálií je pro Ennenbacha realizací muzeality, postup, zahrnující selekci, tezauraci a prezentaci, nazývá muzealizací.²⁵ Schimpff, rozebírající z marxistických pozic především pojem muzealita, označuje jako muzeálie materiální předměty objektivní reality, které díky zhodnocení ve fázi selekční přicházejí do muzea. Ačkoli je Schimpffův rozbor muzealita důkladný a bez zajímavosti není účelové srovnávání využití Marxova učení, potencionálnímu muzeálii po projití fázi selekční se autor nezabývá, stejně chybí i alespoň stručný odkaz k možnosti nemateriální povahy muzeálie.²⁶ Problém nemateriality zaměstnává v této době různé autory s rozdílnou intenzitou, jak to můžeme sledovat při čtení kritik odborné literatury – zatímco recenzovaná kniha Klause Schreiner *Einführung in die Museologie* z roku 1982 vykazuje známky nezabývání se tímto tématem (Schreiner charakterizuje muzejní předmět jako „mobilitní autentický objekt z přírody resp. společnosti, který jako primární pramen dlouhodobě dokládá vývoj přírody a společnosti, slouží zprostředkování poznatků a zážitků a byl vybrán a získán pro sbírku...“)²⁷, s intenzitou se mu věnuje ve své koncepci literární muzeologie Kováč. Rozšiřuje chápání muzeálie v literárním muzeu o sbírky „nepsané“, tj. audiovizuální, věcné a výtvarné. Obzvláště zahrnutím audiovizuálních sbírek pod označení muzeálie reaguje Kováč přímo na diskuse nutnosti „hmotnosti“ muzeálií.²⁸

Stránský přináší k tomuto tématu zásadní příspěvek až o tři roky později, v posledním čísle Muzeologických sešitů. V článku *Original versus substitut* rozebírá autor vztah objekt – muzejní objekt a jako podstatný moment pro identifikaci objektu muzejního uvádí autenticitu. Muzejní objekt (muzeálie) je ontologicky shodný s objektem, je autentickým svědkem, reprezentantem (autenticita není bezesbýtku shodná s originalitou – zatímco originalita z originálu přímo vyplývá, autenticita musí

být prokazována prostřednictvím vlastního vědecko-poznávacího postupu, kterým teprve vzniká z objektu muzejní objekt). U objektově nefixovatelných jevů však lze dokázat shodu pouze ikonickou, nikoli ontologickou. Zachycená originální skutečnost na záznamovém médiu (které je originálem) je však tím nejautentičtější způsobem prokázání existence daných jevů. V případě zprostředkovaného pořizování svědectví má tak rozhodující úlohu nikoli moment originality, ale autenticity. Stránský vidí možné východisko ze zatím ne zcela jasné situace v tom, že „sám pojem MO nemůžeme nadále chápat v tradičním, pouze ontologicko-objektovém pojetí, ale že je třeba dále uplatnit i pojetí gnoseologicko-objektové, jehož prostřednictvím se nám podaří výrazně rozšířit obsah pojmu MO...“²⁹

Z teoretického, resp. metodologického hlediska se k pojmu muzeálie vyjadřuje v posledním čísle Muzeologických Věra Schubertová. Kritizuje zjednodušované chápání termínů muzealita a muzeálie („...zavedeny na přelomu 60. a 70. let pojmy muzealita a muzeálie. Z každodenní praxe v našich muzeích je známo, že většina muzejních pracovníků si tyto pojmy 'překládá' jako muzejní hodnota a muzejní sbírkový předmět. Toto pojetí můžeme sledovat i na úrovni teoretických prací“),³⁰ podrobněji se věnuje především muzealitě. Muzeálie je podle autorky prostředkem k uspokojování paměťové potřeby. Je kulturní hodnotou, což však zcela nevykřívá pojem muzeálie. Vysvětlující termín „svědek“ též dle Schubertové nepostihuje charakter muzeálie dostatečně – navrhuje označení „reprezentant“. Paměťovou potřebu uspokojuje kromě muzealita též dokumentární hodnota, která však nevyžaduje autentického nezprostředkovaného nositele (jakého má muzealita v muzeálii). Pojmy muzeálie i muzealita neshledává autorka i z naznačených důvodů nadbytečnými.³¹

Supplementum (3), které je vlastně sborníkem z prvního muzeologického semináře svého druhu, pořádaného katedrou UJEP ve dnech 2. až 5. května 1983 v učebním středisku univerzity v Cikháji, výsledky žádných nových metodologických zkoumání nepřináší, a tak zůstávají články Stránského a Schubertové z roku 1986 v otázce chápání muzeálie, alespoň pokud jde o její rozpracování na stránkách Muzeologických sešitů, vrcholem.

II. Muzealita

Druhý důležitý termín, zavedený do muzeologie opět Z. Z. Stránským je přece jenom o něco mladší – Stránský poprvé vysvětluje pojem muzealita v roce 1970 ve slovenském časopise *Múzeum*, v následujících letech totožně i v Muzeologických sešitech a prvních vysokoškolských muzeologických skriptech.³² Muzealita je dle Stránského (jak uvádí v článku z roku 1970) „tá stránka skutočnosti, ktorá nesie také znaky, čo sú dostatočným dôvodom na to, aby jej nositeľa proti prirodzenosti zániku zachovali a ďalej vedecky i kultúrne využívali“. Pro nositele muzeality zavádí autor již probíraný pojem muzeálie.

Při sledování proměn chápání označení muzealita na stránkách Muzeologických sešitů je patrná jedna skutečnost – periodikum přináší na jedné straně hluboké analýzy tohoto pojmu, na straně druhé se těmito rozbory zabývá jen velmi málo autorů a velká většina příspěvatelů termín vůbec neuzivá. Je možno dokonce tvrdit, že se s vágním použitím tohoto termínu téměř nesetkáme, což dle mého názoru svědčí o postojích odmítavých, v lepším případě se autoři pojmu vyhýbají, neboť mu nerozumí, resp. jeho podání Stránského a několika dalšími vykladači je pro ně stěžejně pochopitelné. Termín muzealita se do muzeologického diskurzu však i přes tyto počáteční obtíže dokázal prosadit, jak o tom ostatně svědčí některé práce předních světových muzeologů (s muzealitou se setkáme např. u Waidachera, van Mensche či Maroeviče).

Pomineme-li uvedení pojmu muzealita Stránským v prvních dvou Supplementech,³³ které jsou především překladem hlavních částí autorova „Úvodu“ do němčiny, resp. angličtiny (v roce 1974 byla vydána i ruská mutace Supplementa), přichází Stránský s první důkladnější analýzou zavedeného termínu až v pátém čísle Muzeologických sešitů. V teziích k dokumentaci současnosti definuje muzealitu z momentu potřeby člověka v zájmu svého bytí nejen poznávací schopnost, ale i získávat o této skutečnosti autentické svědectví – toto autentické svědectví je důležitým faktorem humanizačním a kulturní rotvorným, u člověka jeho získávání formuje muzejní přístup ke skutečnosti.

²⁵ Wilhelm Ennenbach, 'Das Wesen der Musealien', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, p. 87.

²⁶ Volker Schimpff, 'Teze ke kategorii muzeality', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, p. 99.

²⁷ E. Hofmann, 'Klaus Schreiner: Einführung in die Museologie', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, p. 119.

²⁸ Petr Šuleř, 'A. Mišo Kováč: Úvod do literární muzeologie', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, p. 121.

²⁹ Zbyněk Z. Stránský, 'Original versus substitut', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, pp. 37-38.

³⁰ Věra Schubertová, 'K ujasnění metodologického významu pojmu muzealita a muzeálie', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, p. 111.

³¹ Idem, p. 114.

³² Zbyněk Z. Stránský, 'Muzejnictvo v relácii teórie a praxe', *Múzeum*, 1970, p. 179. Zbyněk Z. Stránský, 'Der Begriff der Museologie', *Muzeologické sešity, Supplementum (1) – Einführung in die Museologie*, p. 36. Zbyněk Z. Stránský, *Úvod do muzeologie* Brno, 1972, pp. 66-67.

³³ Již zmiňovaný Zbyněk Z. Stránský, 'Der Begriff der Museologie', *Muzeologické sešity, Supplementum (1) – Einführung in die Museologie*, p. 36. Dále Zbyněk Z. Stránský, 'Brno: Education in museology', *Muzeologické sešity, Supplementum (2)*, 1974, p. 28.

Dochází k „uvědomění si muzeality“.³⁴ Když autor dále v textu probírá princip muzeologické dokumentace (spojení blízké později zavedenému pojmu muzealizace) píše již jasně, že jde „o zvláštní druh dokumentace, který je základně podmíněn právě zmíněným momentem muzeality“. Muzealita, specifická dokladová hodnota, je dokonce označována jako předmět muzeologie a toto pojetí je některými autory kritizováno.³⁵ Stránský však na jiném místě shledává předmět muzeologie v prokazatelně specifickém vztahu člověka ke skutečnosti, který je historicky i společensky podmíněn³⁶ – proměnou chápání předmětu muzeologie či samotného termínu muzealita v díle Stránského se v 90. letech podrobně zabývá Peter van Mensch a uvádí přístupy mnohých dalších muzeologů. Ke konceptu muzeality ve stručnosti píše: „With his changing concept of the cognitive intention of museology, his concept of museality changed from a value category to the specific value orientation itself“.³⁷ V Muzeologických sešitech se až na výjimky ale setkáváme především s muzealitou coby hodnotovou kategorií.

Pojem muzealita se pokouší v roce 1979 z filozofických pozic vymezit Věra Schubertová. Muzealitu zkoumá jakožto kvalitu objektivní reality, vždy se vážící na reálii, na věc. O její existenci rozhoduje až hodnotící subjekt, muzejník – muzealita je tedy nutně hodnotou antropologickou. Ve struktuře zjišťování muzeality a vybírání muzeálií rozlišuje autorka tři stupně: 1. primární hodnocení (tzv. „první dojem“, o muzealitě je uvažováno jakožto o potenciální); 2. proces poznání (na zjišťování muzeality se podílejí vědní disciplíny, angažované v muzeu, je ještě stále potenciální); 3. sekundární hodnocení (na základě získaných poznatků provádí muzejník zhodnocení předmětu jakožto muzeálie, muzealita se aktualizuje). Dle Schubertové lze na základě výše uvedeného definovat muzealitu jako „potencionální hodnotu poznání a poznávané skutečnosti, která se uskutečňuje specificky lidskou společenskou aktivitou, jejímž cílem je autenticky doložit tuto skutečnost“.³⁸ Autorka se touto definicí od Stránského příliš neodchyluje – naopak, domnívám se, že ji učinila tento problematyczny termín srozumitelnější, alespoň z hledisek axiologických. Vedle uvedeného vymezení nacházíme ve stejném čísle i již

zmiňované Ennenbachovy aforismy. Jeden z nich vystihuje ve své jednoduchosti i pojetí muzeality u Schubertové – „Muzealizace jako proces poznávání a hodnocení je tvůrčí postup, který vede k postizení muzeality“.³⁹ Nebylo by spravedlivé nepřipomenout též již zmiňovaný příspěvek Tibora Diteho ze stejného roku, který je ve svém vymezení muzeality však přece jenom poněkud méně důkladný. Hovoří o ní jako o muzeologické hodnotě, jejímž zdrojem a nositelem je muzejní sbírkový předmět – muzeálie. Zdůrazňuje také antropologický charakter této hodnoty, zabývá se nutným subjekt-objektovým vztahem muzeologického hodnocení. Přínosem článku je upozornění na jednotu materiálních a duchovních hodnot v muzeologickém hodnotovém systému – autor však trochu překvapivě jednoznačně upřednostňuje duchovní hodnoty (informace) před materiálními (muzeálie), když píše, že „materiální hodnota, podobně ako podiel spoločenského vedomia na hodnotení, sú pre muzeologický hodnotiaci proces irelevantné, pretože sa v čase menia“.⁴⁰ I podle mého soudu jsou informace, které předmět nese, určujícím momentem muzeality, ale je to právě jejich jednota s autentickým (!) nositelem, která teprve s konečnou platností aktualizuje muzealitu v hodnotícím procesu. Poněkud problematičtější je situace u muzeálií nehmotné povahy – řešení byla naznačena např. Stránským.⁴¹

V roce 1981 se v Muzeologických sešitech okrajově při vymezení předmětu muzeologie muzealitou zabývá Beneš. Shledává ji jako výběrové kritérium, které umožňuje odlišit sbírkový doklad od jiných podobných výtvorů – přiznání muzeality předmětu je věci celkového muzeologického přístupu. Beneš kritizuje Stránského pojetí muzeality coby předmětu muzeologie – na jiném místě ale předmět muzeologie podle Stránského popisuje jako „poznávání muzeality, jejího vydělování a specifické úlohy ve společnosti“.⁴² Předmětem tak zjevně není muzealita, chápána jako hodnotová kategorie, ale spíše onen specifický přístup člověka ke skutečnosti (všechny jeho roviny), jehož výsledkem je – řečeno muzeologickou terminologií – aktualizace muzeality, vznik muzeálie. Srovnáme-li toto vymezení s odpovědí, kterou na otázku po předmětu muzeologie nachází Beneš – „soubor specializovaných činností, jimiž muzejnictví realizuje své společenské poslání“⁴³ – lze jistě najít styčné plochy. Domnívám se, že jistá odlišnost obou

definic je dána zvýšenou orientací Benešovou na práci muzeí navenek (důrazem na kulturně výchovnou činnost) resp. Stránského teoretickým zaměřením především na selekci a tezauraci. Porovnání přístupů obou autorů by však vyžadovalo hlubší rozbor.

Jako Beneš do určité míry kritizuje Stránského, sám se dočkává kritiky svého vymezení muzeality od Petra Šuleře. Ten dokazuje, že obecná hodnota kulturního statku ani hodnota původního pramene poznání nejsou zdaleka vždy vlastností předmětů, obdařených muzealitou. Taktéž výchovně vzdělávací působení muzeálii není samozřejmostí – je třeba je umístit v rámci „celého přediva vztahových a explicitních vazeb“.⁴⁴ Šuleř následně řeší charakter muzeality – jedná se tedy o vlastnost, funkci či stav? První dvě možnosti záhy zamítá, jako přijatelné se mu jeví vymezení muzealita=stav předmětu. Na základě rovnice z oblasti termodynamiky načrtává matematicky poměrně složitou stavovou rovnici, vyjadřující tzv. míru muzeality. Teoretický model, neověřený v praxi (jak autor sám přiznává) určitým způsobem matematicky vyjadřuje intuitivní práci muzejníka.⁴⁵

Ennenbachova blízkost Stránskému již byla naznačena – muzealizaci popisuje mimo další charakteristiky též jako „Realisierung des spezifischen musealen Wertes der Dinge, ihrer Musealität“.⁴⁶ Muzealita je tedy Ennenbachovi specifickou hodnotou věci – pojmu užívá zcela samozřejmě, k hlubším analýzám využívá citací ze Stránského. Kladný vztah k teoretickému pojetí muzeologie Stránským má i další německy píšící autor, Ernst Hofmann. Muzealiti se příliš nevěnuje, ale označuje ji za teoretickou kategorii, chápe ji jako předmět oboru. Novou teorii muzeologii považuje za fascinující.⁴⁷ Příspěvek Volkera Schimpfffa je další výraznou analýzou pojmu muzealita, která se v Muzeologických sešitech objevila. Autor vykládá z různých hledisek termín muzealita tak, aby ho bylo možno použít pro potřeby marxisticko-leninské muzeologie. Jeho přístup samozřejmě působí v některých pasážích uměle, zvláště tam, kde Schimpff přes vlastní velmi dobré rozumění muzeality její definici vykládá pomocí obecnějších vyjádření Marxových. Muzealita je sledována jako hodnota uchovávací, hodnota objektivní, „obecná lidská hodnota“, ale i v souvislosti s historickým posláním dělnické třídy. Přestože je ve Schimpffově příspěvku muzealita dle mého názoru zbytečně

³⁴ Zbyněk Z. Stránský, 'Metodologické otázky současnosti', *Muzeologické sešity*, 1974, No. V, p. 20.

³⁵ Srov. Josef Beneš, 'K ujasnění předmětu muzeologie', *Muzeologické sešity*, 1981, No. VIII, s. 134.

³⁶ Zbyněk Z. Stránský, 'Postavení a úloha muzeologie v systému věd', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VI, p. 4.

³⁷ Peter van Mensch, *Towards a methodology of museology (PhD thesis, University of Zagreb)*, 1992 (accessed 6/2/2012). http://www.museum.ee/et/erialane_areng/museoologiaalane_ki/ingliskeelne_kirjand/p_van_mensch_toward

³⁸ Věra Schubertová, 'K aktuálním otázkám teorie muzejní selekce', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, p. 38.

³⁹ Wilhelm Ennenbach, 'Aphorismen zur Museologie', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, příloha No. 3.

⁴⁰ Tibor Dite, 'Vývoj zbierkového fondu militáriei mestského múzea v Bratislave', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, p. 51.

⁴¹ Zbyněk Z. Stránský, 'Original versus substitut', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, p. 38.

⁴² Josef Beneš, 'K ujasnění předmětu muzeologie', *Muzeologické sešity*, 1981, No. VIII, p. 134.

⁴³ Idem, p. 135.

⁴⁴ Petr Šuleř, 'Muzealita – vlastnost, stav či funkce', *Muzeologické sešity*, 1981, No. VIII, p. 142.

⁴⁵ Idem, p. 145.

⁴⁶ Wilhelm Ennenbach, 'Das Wesen der Musealien', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, p. 87.

⁴⁷ E. Hofmann, 'Klaus Schreiner: Einführung in die Museologie', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, p. 119.

„politizována“, je článek v konečném výsledku především obhajobou názorů Z. Z. Stránského. V době, kdy je některými, především východoněmeckými autory muzealita považována za třídně neutrální hodnotu idealisticky-nemarxistického ražení (Schimpff uvádí např. Schreineru), jeví se jinak politicky zabarvené výroky typu „skutečnou realizaci muzeality umožňuje teprve socialistická resp. komunistická společnost“ či „jen z pozice dělnické třídy můžeme skutečně využít objektivní a všeobecně lidskou hodnotu muzejního dědictví, muzealitu“⁴⁸ pro uchování tohoto pojmu v muzeologickém diskurzu jako potřebné.

Šuleř se v článku z roku 1983 věnuje hodnotám pouze v krátkosti v souvislosti s pojmem informace – hodnota je hlavním rozměrem muzeality sbírkového předmětu, je založena na konvenci, na vyhodnocení známých údajů, kdežto u informace nejde o původnost zdroje sdělení a jde jí především o novost.⁴⁹

V posledním čísle Muzeologických sešitů z roku 1986 se k muzealitě vyjadřují hned tři autoři – Z. Z. Stránský, opět Volker Schimpff a po odmícní též Věra Schubertová. Jak již bylo uvedeno v případě kapitoly k pojmu muzeálie, zejména články Stránského a Schubertové jsou vyvrcholením teoretických snah o uchopení nových pojmů. Stránský prezentuje ve svém příspěvku nový přístup popisování termínu muzealita – nevynechává jí jako hodnotu. Na straně 36 píše: „...určení muzejního objektu vychází z jistého vztahu člověka ke skutečnosti (muzealita). Specifičnost tohoto vztahu je motivována snahou uchovat proti přirozenosti změny a zániku takové objekty přírodní a společenské skutečnosti, které mohou optimálně reprezentovat takové hodnoty, jejichž uplatňování a uchovávaní je v zájmu obhacování a rozvoje kultury a celé společnosti“⁵⁰ Tuto proměnu chápání muzeality od hodnotové kategorie k hodnotové orientaci samé sleduje podrobně Peter van Mensch, jak již bylo ostatně zmiňováno.⁵¹ Ne všichni teoretikové muzeologie však nový koncept Stránského přijímají – hodnotové vymezení dále ve svých pracích využívá např. Ivo Maroevič, naopak Friedrich Waidacher se hlásí k pojetí „novému“. Osobně považují pro jazyk oboru muzeologie jako výhodnější definici starou. Ta již byla do té doby v literatuře rozpracována a zavedení pojmu se jevílo jako přesnější než obecné termíny muzeologická, kulturní či dokumentární

hodnota, z nichž ani jeden nevykřýval přesně charakter zkoumané hodnoty. Zatímco nové pojetí muzeality u Stránského akceptuje Schimpff – mluví o ní jako o mnohostranném vztahu člověka k věcem⁵² – Schubertová předkládá další vymezení „na základě filozofických kategorií gnoseologických a axiologických“.⁵³ Autorka opět precizuje své pojetí, když vymezuje potenciaální muzealitu jako možnost, založenou na objektivních vlastnostech předmětů a aktuální muzealitu, uskutečněnou ve formě muzeálie coby zpředmětnění lidsky osvojované skutečnosti. Je však nutno uvést, že přestože Schubertová čerpá pro potřeby svého rozboru ze starších prací Stránského (z let 1972 a 1980) a odtud tedy zřejmě pramení její orientace na muzealitu jakožto hodnotu, rozkrývá v jedné ze svých tezí i pohled na muzealitu, ne nepodobný novému vymezení, když píše: „Muzealitu nelze definovat analyticky výčtem vlastností předmětů, protože jde o abstrakci hodnotového vztahu, v němž hraje významnou roli postoj poznávacího subjektu v procesu hodnocení“.⁵⁴

Uvedené přístupy k pojmu muzealita v posledním čísle Muzeologických sešitů napovídaly, že tento termín je reálně předurčen k dalším diskusím a rozborům, avšak další číslo neperiodicky vydávaného sborníku se již neobjevilo.

O neujasněnosti významu pojmu muzealita svědčí i některé příspěvky v odborných časopisech z 90. let. Vladimír Tkáč charakterizuje muzealitu v *Muzeologickém bulletinu* (bohužel vyšlo jen jedno číslo) jako hodnotu konkrétně vypovídajících předmětů, která je dána jejich autentičností, mírou informatičnosti oborové, dokumentační a historické ve vztahu k dokumentovanému jevu i mírou estetičnosti a kulturotvornosti, vše posuzováno v úrovni soudobého člověka, resp. předpokládaného budoucího vědění člověka.⁵⁵ Jako hodnotu chápe dále muzealitu stále i Beneš – je mu hodnotou, která ovlivňuje tvorbu sbírek, postžení a vyselektování muzealitou obdařených předmětů není také jen přínosem vědeckopoznávacím, ale i kulturotvorným.⁵⁶

Zkoumání termínu muzealita shrnují ve svých kompendiích zeširoka zejména Waidacher a van Mensch. První z autorů přijímá vymezení muzeality jako vztahu člověka ke skutečnosti – muzealita dle jeho vymezení znamená „že člověk vybrané předměty jako svědkov

určitých situací považuje za také důležité, že ich chce neohraničene zachovat a sprostředkovat společnosti“.⁵⁷ Problematice dvou možných výkladů termínu se však příliš nevěnuje. Peter van Mensch v roce 1992 naopak provedl ve svých doktorských tezích tuto práci poměrně vyčerpávajícím způsobem. Na závěr své analýzy se neubrání povzdechu – „It is confusing that the term, *‘museality’* has been used for both the intention of the user and the properties of the object“ – a jako výchozí bod pro cestu ke sjednocení těchto dvou přístupů vidí koncept potenciaální a aktuální muzeality Věry Schubertové.⁵⁸ V jedné ze svých pozdějších statí chápe van Mensch muzealitu jako dokumentární hodnotu – „*‘Museumity’* refers to the meanings attributed to objects which are the cause the process the musealisation or which are the result from this process“.⁵⁹

Na závěr kapitoly bych se rád obrátil ještě naposledy k Z. Z. Stránskému – v jeho posledních pracích je možno opět v definici muzeality sledovat příklon k hodnotovému vymezení. V roce 2000 v dalším přepracování „Úvodu“ píše: „Muzealitu pojímám jako hodnotovou kategorii, která spadá do široké sféry kulturních hodnot a má pro člověka, resp. lidstvo paměťový význam“;⁶⁰ shodné vymezení přináší i ve slovensky psaném textu.⁶¹

III. Muzealizace

Triádu pojmů, určujících specificky brněnský muzeologický model, tak jak byl vytvořen Stránským, uzavírá termín muzealizace. Ten je ze sledovaných pojmů nejmladší, v Muzeologických sešitech se objevuje až na přelomu 70. a 80. let. V tomto období jsou též publikována díla Jeana Françoise Lyotarda a Jeana Boudriillarda (1979, resp. 1978), které kromě prací Hermannu Lübbeho Stránský uvádí jako zdroje, odkud pojem přebíral.⁶² Na stejném místě však můžeme nalézt i poněkud jiné vročení (svou formou podobné mnohokrát v muzeologické literatuře citovanému výroku Theodora von Graesseho o existenci muzeologie jakožto vědy – již z roku 1883!) – Stránský doslova uvádí: „Když jsem koncem šedesátých let začal

⁴⁸ Volker Schimpff, 'Teze ke kategorii muzeality', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, p. 103.

⁴⁹ Petr Šuleř, 'Nad skladbou expoziční promluvy', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, pp. 105-111.

⁵⁰ Zbyněk Z. Stránský, 'Original versus substitut', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, p. 36.

⁵¹ Peter van Mensch, *Towards a methodology of museology* (PhD thesis, University of Zagreb), 1992 (accessed 6/2/2012). http://www.museum.ee/et/erialane_areng/museoologia-lane_ki/ingliskeelne_kirjand/p_van_mensch_toward

⁵² Volker Schimpff, 'Místo marxisticko-leninské muzeologie v hierarchickém systému věd', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, p. 107.

⁵³ Věra Schubertová, 'K ujasnění metodologického významu pojmů muzealita a muzeálie', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, p. 113.

⁵⁴ Idem, p. 113.

⁵⁵ Vladimír Tkáč, 'Muzeologie – muzealita – muzeálie', *Muzeologický bulletin*, 1991, No. 1, p. 65.

⁵⁶ Josef Beneš, 'Muzealizace a její místo v muzeologii', *Múzeum*, 1991, No. 3, p. 3.

⁵⁷ Friedrich Waidacher, *Průručka všeobecné muzeologie*, Bratislava, 1999, p. 28. ISBN 80-8060-015-5.

⁵⁸ Peter van Mensch, *Towards a methodology of museology* (PhD thesis, University of Zagreb), 1992 (accessed 6/2/2012). http://www.museum.ee/et/erialane_areng/museoologia-lane_ki/ingliskeelne_kirjand/p_van_mensch_toward Věra Schubertová, 'K ujasnění metodologického významu pojmů muzealita a muzeálie', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, s. 113.

⁵⁹ Peter van Mensch, *Museology and management: enemies or friends*, 2004 (accessed 6/2/2012).

⁶⁰ Zbyněk Z. Stránský, *Úvod do studia muzeologie*, Brno, 2000, p. 37. ISBN 80-210-1272-2.

⁶¹ E. Stránská – Zbyněk Z. Stránský, *Základy studia muzeologie*, Banská Štiavnica, 2000, p. 61.

⁶² Zbyněk Z. Stránský, *Úvod do studia muzeologie*, Brno, 2000, p. 31. ISBN 80-210-1272-2.

v souvislosti s vymezováním tohoto osobitého osvojování skutečnosti operovat s pojmem muzealita a spolu s W. Ennenbachem i vymezoval pojem muzealizace, byli jsme zcela osamoceni a muzejnímu světu spíše na posměch. Dnes je situace podstatně jiná. Optimismus je snad možné sdílet se Stránským, nicméně faktem zůstává, že konkrétně na stránkách Muzeologických sešitů se až na jedinou výjimku z roku 1972 s pojmem muzealizace setkáváme teprve v sedmém čísle (1979).

Před zmiňovaným rokem 1972 se setkáváme s vymezováním muzealizačních tendencí jinými pojmy a tato snaha je ještě znesnadňována neuvážením termínu muzealita, který se prosazuje též až v pozdější době. V roce 1969 tak např. Gabrielová píše o osobitěm přínosu a přístupu muzejních pracovníků, specifickém muzejním výzkumu a dokumentačním poslání muzea, v druhém čísle Muzeologických sešitů pak Řepa uvádí, že „hlavním úkolem muzejního pracovníka je především rozbor a zhodnocení vztahů mezi předměty jakožto elementy určitého dokumentačního modelu dané oblasti“.⁶⁴

Ve čtvrtém čísle z roku 1972 se setkáváme s ojedinělým použitím termínu muzealizace (resp. Musealisierung) v článku Viléma Hanka, věnovaném rozboru německé publikace *Das Museum der Zukunft*. Hank patřil vedle Jelínka a Stránského k hlavním postavám brněnské katedry muzeologie a jeho práce s pojmem muzealizace svědčí o tom, že bylo toto označení v Brně již v té době používáno. Je však třeba dodat, že i Hank označení užívá ještě v nepříliš odborném smyslu – muzealizací je označován způsob výběru předmětů do muzeí a jejich uchovávání. Přestože autor píše, že se muzealizací z hledisek historických či sociálních zabývá většina příspěvků v recenzované knize, detailnějšího rozboru, co je vlastně muzealizací myšleno, se v článku nedočkáme.⁶⁵

K vymezování muzealizačního přístupu ke skutečnosti se v následujících letech přibližují mnozí autoři, ale termín užíván není. Stránský se v roce 1974 věnuje definici muzeologické dokumentace a uvádí, že „je v soulase se svým zaměřením na smyslově konkrétní soustředěná především na dokumentaci v rovině autentických, původních zdrojů informací“.⁶⁶ Podobně Schubertová píše o specificky lidské společenské aktivitě, jejímž cílem je autenticky doložit tuto skutečnost, resp. o „procesu zjišťování muzeality a vybírání

jejich nositelů“⁶⁷ a Díte o dokumentačním procesu (identifikace předmětu zájmu – výběr nositelů z gnoseologického hlediska – poznání hodnotovosti nositelů – výběr nositelů z axiologického hlediska).⁶⁸

Poprvé se jasněji k muzealizaci v Muzeologických sešitech vyjadřuje v úvodu ke svým aforismům Wilhelm Ennenbach. Místo německého termínu „Musealisierung“ užívá označení „Musealisation“ – anglicky znějící výraz má dle van Mensch česko-německé pozadí, v angličtině je často preferován pojem „museumization“ a ve francouzštině „museification“.⁶⁹ V překladech aforismů se ještě můžeme setkat s termíny „museumization“, resp. „musealisation“.⁷⁰ Autor k muzealizaci v textu uvádí: „...die Vorgänge der Selektion, Thesaurierung, Konservierung und musealer Kommunikation, welche man als Musealisation zusammenfassen kann...“ a uvažuje i o možnosti, chápat muzeologii jako teorii muzealizace. V aforismech pak vymezuje muzealizaci jako soubor činností, jímž jsou vytvořeny muzeálie a vidí ji jako tvůrčí postup, proces poznávání a hodnocení, který vede k postižení muzeality.⁷¹ Muzeologické aforismy byly zveřejněny za účelem podnětní diskusí, avšak k té již v Muzeologických sešitech nedošlo. K pojmu muzealizace se tak vrací opět Ennenbach s přestávkou až v roce 1983. Nově uváděné vymezení poněkud upřesňuje dřívější pojetí, ovšem vyznění je stejné – muzealizaci je možno popsat jako procesy probíhající v muzeu, díky nimž dochází ke genezi muzeálií z věcí. Procesy zahrnují selekci, tezauraci a komunikaci – u věcí dochází k významové změně a realizaci specifické muzejní hodnoty věcí, muzeality.⁷²

Jako poslední se v Muzeologických sešitech muzealizací zabývala Věra Schubertová. Zatímco v roce 1979 ještě píše o struktuře poznání při zjišťování muzeality a vybírání muzeality, popisuje ji jako schéma o třech bodech (primární hodnocení – proces poznání – sekundární hodnocení) a tvrdí, že z informační kapacity potencionální muzeálie lze nejlépe vyzískat mezioborovým poznáním,⁷³ o sedm let později stejnou problematiku již vystihuje v krátkosti takto – „muzeálie vzniká muzealizační

muzejního sbírkového předmětu, tj. procesem odborných aktivit“. Tento typ muzealizace ještě Schubertová jasně odlišuje od muzealizace předmětu muzejní povahy v muzejní sbírkový předmět.⁷⁴ Autorka tak přináší systém dvoustupňového procesu muzealizace – prvá část se odehrává ve fázi selekční, druhá ve fázi tezaurační. Na konci celého muzealizačního postupu by měli být připraveny muzeálie s aktualizovanou muzealitou. Schubertová na rozdíl od Ennenbacha nezahrnuje ve své studii do muzealizace též muzejní prezentaci (resp. komunikaci), ale je tomu tak pravděpodobně jen kvůli tomu, že pojem muzealizace není hlavním předmětem příspěvku.

Z uvedeného vyplývá, že termínu muzealizace, pomíneme-li pokusy Ennenbachovy, nebyla v Muzeologických sešitech po dobu jejich existence věnována soustavnější pozornost. Na vině je především pozdější zavedení pojmu do muzeologického diskurzu – na přelomu 80. a 90. let 20. století se situace již podstatně mění. Peter van Mensch, ale i Stránský, připomínají výraznou aktivitu německé „skupiny“ (např. Ernst, Zacharias, Sturm, Weschenfelder ad.) a publikování prací, zabývajících se muzealizací.⁷⁵ V české literatuře se setkáváme s hlubší explikací termínu muzealizace u Josefa Beneše, který podává definice pojmu v rovině filozofické, z hlediska obecného přístupu člověka ke skutečnosti, v oborovém pojetí muzejnictví, uvádí i fetišizované apejorativní pojetí a konečně i pojetí muzejní. Jako nejpříjemnější se jeví vymezení v rovině filozofické, kdy je muzealizace „přístup člověka ke skutečnosti z ontologických a axiologických pozic...jde tedy o relaci ke skutečnosti, poznání a chápané z hlediska kontinuity vývoje od minulosti k budoucnosti“.⁷⁶ Z tohoto hlediska je Beneš svým pojetím v těsné blízkosti definice Stránského, který píše, že „muzealizace, tj. muzeální osvojování skutečnosti, se nezaměřuje pouze na věci jako takové, ani se neuspokojuje jejich pramennou potenci, ale je podmiňováno pamětovou kulturní hodnotou skutečnosti. To vede k úsilí zachovat proti přirozenosti změny a zániku svědky této hodnoty“.⁷⁷ Stránský se srozumitelně vyjadřuje i k zahrnutí muzejní prezentace do muzealizačního procesu, když uvádí, že „mysl muzealizace není v tom, abychom selektované a tezaurované prvky izolovali od společenského vědomí, ...kdybychom nedovrhovali muzealizační

⁶⁴ Věra Schubertová, 'K aktuálním otázkám teorie muzejní selekce', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, pp. 38-39.

⁶⁵ Tibor Díte, 'Vývoj zbierkového fondu militárie mestského múzea v Bratislave', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, p. 52.

⁶⁶ Peter van Mensch, *Towards a methodology of museology* (PhD thesis, University of Zagreb), 1992 (accessed 6/2/2012). Dostupné z WWW: http://www.muuseum.ee/et/erialane_areng/museoologiaalane_ki/

⁶⁷ Idem, příloha No. 1-3.

⁶⁸ Wilhelm Ennenbach, 'Aphorismen zur Museologie', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, příloha No. 5, 6.

⁶⁹ Idem, příloha No. 1-3.

⁷⁰ Wilhelm Ennenbach, 'Das Wesen der Musealien', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, p. 87.

⁷¹ Věra Schubertová, 'K aktuálním otázkám teorie muzejní selekce', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, pp. 37, 39.

⁷² Věra Schubertová, 'K ujasnění metodologického významu pojmu muzealita a muzeálie', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, s. 113.

⁷³ Peter van Mensch, *Towards a methodology of museology* (PhD thesis, University of Zagreb), 1992 (accessed 6/2/2012). Dostupné z WWW: http://www.muuseum.ee/et/erialane_areng/museoologiaalane_ki/

⁷⁴ Josef Beneš, 'Muzealizace a její místo v muzeologii', *Múzeum*, 1991, No. 3, p. 3.

⁷⁵ Zbyněk Z. Stránský, *Úvod do studia muzeologie*, Brno, 2000, p. 32. ISBN 80-210-1272-2.

⁶³ Bronislava Gabrielová, 'Vědecká práce v muzeích', *Muzeologické sešity*, 1969, No. I, p. 49.

⁶⁴ P. Řepa, 'K pojetí deskriptce muzejních předmětů v práci Jiřího Neustupného', *Muzeologické sešity*, 1970, No. II, p. 37.

⁶⁵ Vilém Hank, 'Herostrosas – oder das Museum der Zukunft?', *Muzeologické sešity*, 1972, No. IV, pp. 91, 93.

⁶⁶ Zbyněk Z. Stránský, 'Metodologické otázky současnosti', *Muzeologické sešity*, 1974, No. V, p. 20.

proces znovukonfrontováním subjektů s objektovou pamětí, ztrácely by a nakonec ztratily muzeálie i muzeální tezasur svůj význam a poslání“.⁷⁶

IV. Shrnutí

Muzeologické sešity během své osmnáctileté existence přinesly množství článků, které více či méně pomáhaly formovat mladý obor – muzeologii. Svědčí o tom mnohé citace v dílech většiny světových muzeologů, ať již se jedná o kompendia či příspěvky do současných muzeologických časopisů. V roce 1969 se sborník stal jedinečnou platformou pro prezentaci výsledků teoretického úsilí příslušníků tzv. brněnské muzeologické školy, reprezentované především Z. Z. Stránským. Zavedením pojmů muzeálie a muzealita a přijutím označení muzealizace byly vytvořeny tři hlavní pilíře pojmosloví nové muzeologické teorie a těmto termínům bylo věnováno značné místo i na stránkách Muzeologických sešitů.

V případě pojmů muzeálie a muzealita přinesly Muzeologické sešity i hlubší analýzy z hledisek filozofických a axiologických a jsou tak jistě dodnes neocenitelným zdrojem při snaze o porozumění těmto výrazům. Pokud jde o označení muzealizace, to bylo plně přijato již příliš pozdě na to, aby mohly Muzeologické sešity (poslední číslo vyšlo v roce 1986) přinést konkrétněji zaměřenou studii, které se tak objevil až v 90. letech 20. století v jiných časopisech (např. slovenské *Múzeum*, *Muzeologický bulletin* ad.).

Účelem napsání tohoto článku nebylo ani tak seznamovat s pojmy, které jsou již dnes dostatečně známé. Příspěvek se snaží v první řadě připomenout význam tohoto sborníku pro muzeologii a také je zaměřen k podnícení terminologických, ale i jinak muzeologicky zaměřených diskusí, které ustaly na stránkách brněnských (!) odborných muzeologických periodik před více než dvaceti lety.

Klíčová slova:

Muzeologické sešity, muzeálie, muzealita, muzealizace

Keywords:

Museology Papers, museum item, museality, musealisation

Použitá literatura

Josef Beneš, 'Příspěvek k diskusi o muzejním sbírkovém předmětu', *ČNM hist.*, 1967, No. 2, pp. 95-100.

Josef Beneš, 'Základní úvaha o vztahu českých muzeí a galerií', *Muzeologické sešity*, 1971, No. III, pp. 33-44.

Josef Beneš, 'K ujasnění předmětu muzeologie', *Muzeologické sešity*, 1981, No. VIII, pp. 131-140.

Josef Beneš, 'Muzealizace a její místo v muzeologii', *Múzeum*, 1991, No. 3, pp. 1-7.

Oskar Brůža – Zbyněk Z. Stránský, 'Zrod muzejní terminologie', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, pp. 137-172.

Tibor Díte, 'Vývoj zbierkového fondu militárií mestského múzea v Bratislave', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VI, pp. 46-60.

Wilhelm Ennenbach, 'Der Arzt und Polyhistor Johann Daniel Major als Museologe', *Muzeologické sešity*, 1976, No. VI, pp. 84-103.

Wilhelm Ennenbach, 'Aphorismen zur Museologie', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, pp. 1-8 (příloha).

Wilhelm Ennenbach, 'Das Wesen der Musealien', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, pp. 85-89.

Bronislava Gabrielová, 'Vědecká práce v muzeích', *Muzeologické sešity*, 1969, No. I, pp. 46-50.

Vilém Hank, 'Herostatos – oder das Museum der Zukunft?', *Muzeologické sešity*, 1972, No. IV, pp. 90-102.

E. Hofmann, 'Klaus Schreiner: Einführung in die Museologie', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, pp. 117-120.

S. Juraj, 'Vademecum slovenského muzejníka', *Muzeologické sešity*, 1970, No. II, pp. 66-67.

Peter van Mensch, *Towards a methodology of museology (PhD thesis, University of Zagreb)*, 1992 (accessed 6/2/2012). http://www.museum.ee/et/erialane_areng/museoologiaalane_ki/ingliskeelne_kirjand/p_van_mensch_toward

Peter van Mensch, *Museology and management: enemies or friends*, 2004 (accessed 6/2/2012). http://www.icom-portugal.org/multimedia/File/V%20Jornadas/rwa_publ_pvm_2004_1.pdf

Svatava Ondráčková, 'Vědecká organizace muzejnictví', *Muzeologické sešity*, 1969, No. I, pp. 51-53.

P. Řepa, 'K pojetí deskripcie muzejních předmětů v práci Jiřího Neustupného', *Muzeologické sešity*, 1970, No. II, pp. 36-38.

Volker Schimpff, 'Teze ke kategorii muzeality', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, pp. 99-103.

Volker Schimpff, 'Místo marxisticko-leninské muzeologie v hierarchickém systému věd', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, pp. 105-109.

Evžen Schneider, 'Specifické vzdělávání muzejních pracovníků', *Muzeologické sešity, Supplementum (3)*, (1985), Brno, pp. 85-130.

Věra Schubertová, 'K aktuálním otázkám teorie muzejní selekce', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VII, pp. 30-45.

Věra Schubertová, 'K ujasnění metodologického významu pojmů muzealita a muzeálie', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, s. 111-116.

E. Stránská – Zbyněk Z. Stránský, *Základy štúdiá muzeológie*, Banská Štiavnica, 2000.

Zbyněk Z. Stránský, 'Předmět muzeologie', in: Z. Z. Stránský, ed., *Sborník materiálů prvního muzeologického symposia, Brno 1965*, Brno 1966, pp. 30-33.

Zbyněk Z. Stránský, 'Specializácia muzeí z hľadiska vývinu vedy', *Múzeum*, 1968, No. 1, p. 25.

Zbyněk Z. Stránský, 'Muzejnictvo v relácii teórie a praxe', *Múzeum*, 1970, pp. 173-183.

Zbyněk Z. Stránský, 'Der Begriff der Museologie', *Muzeologické sešity, Supplementum (1)* – Einführung in die Museologie, pp. 36-49.

Zbyněk Z. Stránský, *Úvod do muzeologie* Brno, 1972, pp. 66-67.

Zbyněk Z. Stránský, 'Aktivní muzejní dokumentace', *Muzeologické sešity*, 1972, No. IV, pp. 3-19.

Zbyněk Z. Stránský, 'Metodologické otázky současnosti', *Muzeologické sešity*, 1974, No. V, pp. 5-43.

Zbyněk Z. Stránský, 'Brno: Education in museology', *Muzeologické sešity, Supplementum (2)*, 1974, pp. 17-49.

Zbyněk Z. Stránský, 'Postavení a úloha muzeologie v systému věd', *Muzeologické sešity*, 1979, No. VI, pp. 3-11.

Zbyněk Z. Stránský, 'Original versus substitut', *Muzeologické sešity*, 1986, No. X, pp. 35-41.

Zbyněk Z. Stránský, *Úvod do štúdiá muzeologie*, Brno: Masarykova univerzita 2000. ISBN 80-210-1272-2.

Jiří Špět, *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSSR (1945 – 1968)*, 1988.

Petr Šuleř, 'Muzealita – vlastnost, stav či funkce', *Muzeologické sešity*, 1981, No. VIII, pp. 141-147.

Petr Šuleř, 'Nad skladbou expoziční promluvy', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, pp. 105-111.

Petr Šuleř, 'A. Mišo Kováč: Úvod do literárnej muzeologie', *Muzeologické sešity*, 1983, No. IX, pp. 120-121.

Jiřina Telcová, 'K dokumentaci současnosti v muzeích uměnovědného typu', *Muzeologické sešity*, 1976, No. VI, pp. 20-25.

Vladimír Tkáč, 'Muzeologie – muzealita – muzeálie', *Muzeologický bulletin*, 1991, No. 1, pp. 63-66.

Václav Vlček, 'Příspěvek k objasnění pojmu „sbírkový předmět“', *Muzejní a vlastivědná práce*, 1966, No. 1, pp. 41-45.

Friedrich Waidacher, *Príručka všeobecnej muzeologie*, Bratislava, 1999. ISBN 80-8060-015-5.

Mgr. Václav Rutar (*1978)

Absolvent bakalářského studia Humanitní vzdělanosti na FHS UK Praha, bakalářského studia Dějin umění a magisterského studia Muzeologie na FF MU Brno. Od roku 2011 studentem doktorandského studia Archeologie na FF MU Brno.

V letech 2002-2003 zaměstnán na sekretariátu Asociace muzeí a galerií, mezi roky 2004-2012 jako vedoucí správy sbírek v Muzeu Policie ČR. Od února 2012 pracuje jako vedoucí oddělení Centrální evidence a administrace sbírek Národního technického muzea. Od roku 2009 externě vyučuje obor Muzeologie na FF MU Brno, věnuje se teoretické muzeologii, teorii prezentace a muzejní architektuře.

Je členem Českého výboru ICOM i Mezinárodního výboru pro muzeologii (ICOFOM). Zastoupen v poradních sborech pro sbírkotvornou činnost Národního technického muzea, Národního muzea a Muzea Policie ČR.

⁷⁶ Zbyněk Z. Stránský, *Úvod do štúdiá muzeologie*, Brno, 2000, p. 46. ISBN 80-210-1272-2.